

10. Шерех Юрій. Трунок і трутизна: Про “Палімпсести” Василя Стуса / Юрій Шерех // Шерех Юрій. Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. – К.: Дніпро, 1993. – С. 222-264.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню філософської поезії В. Стуса та авторському розумінню екзистенційних пошуків власного “я”.

Ключові слова: екзистенційні самопошуки, Бог, сновидіння, поезія.

Summary. The article is dedicated to the research of V. Stus's philosophical poetry and to the author's understanding of the existential search of the personal “I”.

Key words: existential search, God, dreams, poetry.

УДК 821.111 – 3.09

Крук А. А.

МІФОПОЕТИЧНА ПАРАДИГМА КОНЦЕПТУ ДОЛІ У ТВОРЧОСТІ ТОМАСА ГАРДІ

Кінець XIX – початок XX ст., ставши одним із складних та цікавих періодів у розвитку європейської реалістичної літератури, ознаменувався розквітом прози про людську долю. Постійною ознакою цієї прози стала актуалізація біблійно-міфологічних сюжетів та образів. Як зазначає А. Нямцу, “з одного боку, сучасні реалії допомагають глибше осмислити універсальні морально-психологічні проблеми загальнокультурних зразків; з іншого – позачасові у нашому розумінні колізії міфологічних схем, накладені на конкретний національно-історичний матеріал, часто пропонують несподіване з точки зору буденної свідомості дослідження глибинних джерел сучасного духовного контексту” [6, 17].

Серед праць, присвячених проблемі міфопоетики концепту долі в літературознавстві, можна виділити, зокрема, роботи Н. Арутюнової, Ю. Бондаренка, М. Епштейна, Л. Когана, В. Кононенка, Є. Нахліка, Р. Погосяна, які складають науково-методологічну основу нашого дослідження.

Ця тема є актуальною в літературі реалістичного спрямування. І в пропонованій статті ми спробуємо дослідити реалізацію міфопоетичної свідомості на прикладі роману Т. Гарді “Джуд Непомітний”. Тема долі в англійській літературі завжди займала одне з центральних місць та відзначалася самобутністю й оригінальністю трактування. Тотальне використання письменником міфопоетичної техніки при висвітленні проблеми долі створює об’єктивні передумови для дослідження міфопоетики в західноєвропейській реалістичній прозі.

Відображення об’єктивної реальності Т. Гарді взаємодіє із архетипними структурами долі англійського етносу, оскільки вирішальним у його творчості постає міфологізм цього концепту, що виділяється на рівні реалістичного сюжету та відповідає інтелекту національного світогляду. У художньому світі автора домінують міфологеми долі та фатуму, які породжують насамперед етнічне існування. Саме вони є універсальним об’єктом романістичної спадщини письменника.

Творчий доробок Т. Гарді, пройнятий маркерами спіритуалістичного мислення, не може бути цілком сприйнятий і відповідно поцінований поза тими складниками художніх принципів, які зображують креативну парадигму письменника як міфологічно-іраціональну. Незважаючи на значні літературознавчі розвідки про Т. Гарді (П. Баррі, А. Гурдуз, Л. Дорофеева, Н. Д’яконова, А. Кеттл, С. Коршунова, Б. Кузьмін, Д. Наливайко, Л. Окишева, Т. Похилевич, Л. Смикалова, М. Урнов), його міфологічний концепт долі поки ще не став об’єктом спеціального наукового дослідження. Саме цим і обумовлюється актуальність визначеної у статті проблеми. Метою статті є з’ясування етнологічної специфіки міфопоетичної парадигми концепту долі Т. Гарді як певного способу його творчого світосприйняття. Головним завданням постає дослідження естетичних функцій інтерпретації домінуючих міфологем долі та фатуму при формуванні авторського світогляду.

Твір “Джуд Непомітний” Т. Гарді традиційно розглядається крізь призму реалістичного бачення, проте він виявляє виразні міфологічні тенденції, особливо важливо заакцентувати міфопоетичну парадигму концепту долі у цьому творі.

Експлікація міфологічної інсталяції простежується в романі Т. Гарді “Джуд Непомітний”, де на прикладі відносин Джуда та Сью висвітлено тему “... про духовну розгубленість людини у

ворожому їй середовищі” [7, 31]. Перед героями постали етичні проблеми без зв’язку з конкретним реальним життям. Засвоївши з дитинства ідеалістичні книжні істини, вони виявилися, як зазначає Л.Смикалова, “... нездатними до життєвої боротьби. Кожна сутічка з дійсністю приводить їх до драматичного конфлікту” [7, 32]. Джуд сам знайомить Сью із Філотсоном, своїм старим вчителем, не здогадуючись, що обидва вони закохались у Сью, не усвідомлюючи “... до яких ускладнень це призведе у їхній подальшій долі” [10, 128] (тут і далі переклад мій – А.К.). Адже Сью стає дружиною Філотсона, хоча кохає Джуда. Та і сам Джуд усвідомлює, що “... за іронією долі він сам був винним у зближенні його кузини зі шкільним вчителем” [10, 131].

Переживання Джуда поглиблюються його почуттям кохання, яке не може розраховувати на взаємність. Він вважає себе нікчемною жертвою інтелектуального та суспільного конфузу, який стає причиною людської десперації та нещастя. Т. Гарді вбачає у Джуді та Сью типових для своєї доби людей. Душевна виснаженість, шукання віри наосліп визначають поведінку героїв роману. Джуду та Сью судилось пережити випробування сильною пристрастю, що саме по собі засуджувалось вікторіанськими нормами та уподобаннями. Герої роману змушені приховувати своє життя від сторонніх поглядів і потрапляють у простір ізоляції, святенницьких інсинуацій та гіпокрезії.

Концепт долі тут представлений з одного боку напередзаданістю, приреченістю, фатумом, а з іншого – вільним вибором, атмосферою інтерпретації особистісного шляху. Автор показує, що у житті Джуду та Сью доводиться вибирати: або цікаве страждання або нецікаве щастя. Існує альтернатива вчинків, лінії дій та поведінки. Отже, говорячи словами Л. Тарнашинської, “доля, з усіма її механізмами перешкод і застережень, несприятливих обставин і нездійсненністю сподівань ... усе ж розгортається у просторі усвідомленого вибору і сприймається як єдино можливий шлях самооприявлення у світі через низку злетів-осяянь і життєвих криз...” [8, 204].

Письменник обрав епіграфом роману вислів “Буква вбиває” [2, 3] і провів через весь твір ідею шкідливого впливу спіритуалістичних догм на людину. “Найяскравішим прикладом такого впливу є духовна метаморфоза Сью, яка довго була “вольтеріанкою”, жінкою з ясным розумом, але перетворилась у забобонну, залякану фанатичку” [7, 34]. Невдалий шлюб з учителем Філотсоном приводить до переконання, що всяке подружжя – це мерзенний контракт, меркантильна угода. “У словах Сью чути голос самого Т. Гарді, який вважає, що подружжя без кохання – аморальний зв’язок, який треба негайно розірвати” [7, 34]. Безперечно в таких випадках жертвою стає жінка, тому що вона через соціально зумовлені застороги значно обмеженіша у своїх діях. На прикладі Сью автор хотів зреалізувати задум про необхідність боротьби за соціальну свободу жінки і за удосконалення шлюбних законів.

І хоча головні герої намагались поєднати свої долі, все ж сюжетна лінія завершується трагічно: Сью повертається до нелюба-чоловіка, а Джуд знову зустрічається з Арабелою, своєю колишньою дружиною, хоча кохає Сью безтямно. Він впевнений, що “... його не врятували б ані піст, ані молитва ... людське в ньому було сильнішим за духовне” [10, 246]. Втративши всяку надію, Джуд помирає, проклинаючи день, в який народився, “... та ніч, у яку було сказано: зачалась людина...” [10, 484].

Трагізм Т. Гарді полягає у недосконалості людської природи та оточуючої дійсності, умови якої лише поглиблюють трагічність долі. Навіть валідне та законне прагнення людини до щастя стає для неї деспераційним, тому що світ не створений для цього, і щастя – це лише стохастичний випадок у драмі страждань. Автор намагався знайти експлікацію факту трагізму життя у таємничих силах, які нібито стоять над світом та правлять його долею. Не дивлячись на релігійні тлумачення милості духовних сил, письменник розвивав думку, що таємне божество, яке керує долями людей, вороже до них та є переконливим поясненням усіх їхніх нещасть.

У такому ракурсі ми можемо зробити висновок, що автор вважав долю співучастю та співтворчістю головних героїв із вищою силою і власною інтуїцією. На протязі своєї життєвої лінії Джуд та Сью творять ціле плетиво психологічних зав’язок і розв’язок стосовно обраної ними шкали етичних норм. Їхня доля – це “... компроміс між заданістю, запрограмованістю та вибором у межах морально-етичної парадигми” [8, 205]. Концепт долі тут “... виступає психологічною топологією шляху людини – у рефлексивному пережитті її рішень, можливостей, ілюзій, обмежень, результатів, самооцінок...” [8, 205].

Вся образна система роману Т. Гарді спрямована на обґрунтування його поглядів про безсилля людини перед обставинами та долею. Сам автор відзначав подібність своєї концепції життя із поняттям про фатум в античній грецькій трагедії, в основі якої лежало втручання вищих сил у долю окремих людей, оскільки наявний світопорядок та долі людей цілковито залежали від них. Доля, що переслідує героїв Т. Гарді, наздоганяє їх у найщасливіший момент їхнього життя та повністю руйнує тимчасовий затишок, посилаючи одне нещастя за другим. Обставини складаються із різного роду випадковостей, які стають фатальними для людини. Митець вбачає трагічну іронію у тому, що люди самі створюють прикрі ситуації, відтак гинуть, будучи рабами

своїх захоплень, роблячи неправильний вибір. Письменник глибоко заглянув у таємниці людської натури, розкрив складний внутрішній світ героїв.

Характерною особливістю міфопоетичної парадигми роману Т. Гарді, як зазначає А. Гурдуз, є його "... наскрізна пантеїстичність (точніше, "сусідство" й переплетення біблійних та язичницьких моментів)" [3, 88]. Загалом тяжіння до пантеїстичного містицизму концепту долі властиве європейській прозі з домінуванням у ній селянської тематики, адже це підживлює творчість письменників. Твір "Джуд Непомітний" не є поодиноким прикладом звертання до мотиву долі з "підключенням" міфічного першоелемента. Сучасники прози Т. Гарді досить часто зверталися до міфопоетики, реінтерпретуючи класичні образи та мотиви.

Отже, на прикладі роману Т. Гарді "Джуд Непомітний" простежені формально-змістові елементи, за допомогою яких письменник продемонстрував уявлення про міфологічний аспект концепту долі, а також висвітлено інтерпретацію естетичної функції індивідуально-трансформуючих міфологем долі та фатуму при моделюванні авторського світогляду.

Список використаних джерел

1. Антология концептов / [за ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – М.: Гнозис, 2007. – 512 с.
2. Гарди Т. Джуд Незаметный / Томас Гарди. – М.: Худож. лит., 1973. – С. 3-4.
3. Гурдуз А.І. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській "прозі про землю" кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. / Андрій Іванович Гурдуз. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – 216 с.
4. Дорофеева Л.В. Поэзия Томаса Гарди: автореф. дис... на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.04 "Зарубежная литература" / Л. В. Дорофеева. – М., 1967. – 16 с.
5. Нямцу А. Е. Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) / Анатолий Евгеньевич Нямцу. – Черновцы: Рута, 2007. – 620 с.
6. Нямцу А. Е. Основы теории традиционных сюжетов / Анатолий Евгеньевич Нямцу. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.
7. Смикалова Л. Англійське село в романах Т. Гарді (Уессекський цикл) / Людмила Смикалова. – Л.: Вид-во Львівського ун-ту, 1959. – 36 с.
8. Тарнашинська Л. Б. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Людмила Броніславівна Тарнашинська. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 534 с.
9. Cecil D. Hardy the Novelist: an Essay in Criticism / David Cecil. – London: Constable, 1943. – 157 p.
10. Hardy T. Jude the Obscure / Thomas Hardy. – London: Penguin Popular Classics, 1994. – 498 p.
11. Stonyk M. Hardy Thomas. Jude the Obscure / Margaret Stonyk. – London: Longman Group UK Ltd., 1992. – 72 p.

Анотація. У статті на прикладі роману Т. Гарді "Джуд Непомітний" досліджується проблема міфопоетичної техніки в англійській реалістичній прозі кінця ХІХ - початку ХХ ст. з погляду реценції архетипності, а також етнічної специфіки міфопоетики. Виявляється естетична функція експресивних особистісно-трансформуючих міфологем долі та фатуму при моделюванні авторської картини світу.

Ключові слова: концепт долі, фатум, міфопоетична парадигма, картина світу, міфологема.

Summary. This article envisages the problem of mythopoetical technique and ethnic specification in English realistic prose of the end of the XIX - the beginning of XX century from the point of view of archetype reception on the material of novel "Jude the Obscure" by Thomas Hardy. Also aesthetic function of expressive individually-transforming fate's mythologemes in author's world modeling is investigated.

Key words: concept of destiny, fate, mythopoetic paradigm, world's picture, mythologeme.